O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHDA MAKTAB VA OILA HAMKORLIGI

Samaridin Barakayevich Qorayev
Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda maktab va oila hamkorligining pedagogik-ijtimoiy ahamiyati yoritilgan. Kasbga yo‘naltirishning samarali tashkil etilishi uchun maktab va oila o‘rtasidagi hamkorlikning shakllari va mazmuni tahlil qilingan. Muallif kasbiy yo‘naltirish jarayonida individual yondashuv, kasbiy maslahat va psixologik qo‘llab-quvvatlashning o‘rnini asoslab beradi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, oila va maktab hamkorligi, kasbiy maslahat, ta’lim, o‘quvchi, individual yondashuv

Kirish

O‘quvchilarda kelajakda to‘g‘ri kasb tanlash qobiliyatini shakllantirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zero, inson hayotida kasb tanlash nafaqat ijtimoiy, balki shaxsiy rivojlanishning ham asosiy bosqichidir. Bunda nafaqat ta’lim muassasasi, balki oilaning ham roli beqiyosdir. Oila va maktab o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik mazkur jarayonni samarali tashkil etishda muhim omil hisoblanadi.

Asosiy qism

Maktab va oila hamkorligining nazariy asoslari (kengaytirilgan)

Maktab va oilaning bola shaxsiyatini shakllantirishdagi o‘zaro ta’siri pedagogik-ijtimoiy jarayonning asosiy qismlaridan biri hisoblanadi. Bu hamkorlik faqat ma’lumot almashinuvi bilan cheklanib qolmay, balki bolaning rivojlanish strategiyasini birgalikda belgilashni ham nazarda tutadi. Kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida maktab va oilaning muvofiqlashgan faoliyati bola kelajagini aniqlashda hal qiluvchi omil bo‘ladi.

Pedagogik nazariyalarga ko‘ra, ta’lim va tarbiya bir-birini to‘ldiruvchi va mutanosib jarayonlardir. A.N.Leontyev va L.S.Vigotskiylarning ishonchli empirik tadqiqotlariga asoslansak, shaxsni shakllantirishda ijtimoiy muhit, ayniqsa, oila va maktab munosabatlari birinchi darajali ahamiyatga ega. Vigotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasiga ko‘ra, bola o‘z atrofidagi kattalar, ya’ni ota-ona va o‘qituvchilar ko‘magida o‘z qobiliyatini to‘liq namoyon eta oladi. Demak, oila va maktab o‘rtasidagi samarali aloqa bola shaxsiyatining har tomonlama rivojlanishini ta’minlaydi.

Bundan tashqari, ekosistema nazariyasi (U.Bronfenbrenner) ham bola rivojlanishida turli muhitlar — ya’ni oila, maktab, do‘stlar va jamiyatning o‘zaro ta’sirini ilmiy asosda tushuntiradi. Unga ko‘ra, bola shaxsiyati makro va mikro muhit omillari ta’sirida shakllanadi.

Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, oila va maktab – bolaning “mikro muhit” ichidagi eng ta’sirli tizimlaridir. Ular o‘rtasidagi muloqot, tajriba almashinuvi, maslahatlashuv jarayonlari bola shaxsiyatiga barqaror ta’sir ko‘rsatadi.

Keyingi yillarda integrativ yondashuvlar, ya’ni ta’lim muassasasi, oila va mahalla uchligini birgalikda faoliyat yuritishga undaydigan modellar ishlab chiqilmoqda. Bunda ota-onalar faqat kuzatuvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida ta’lim-tarbiya jarayoniga jalb qilinadi.

Shuningdek, hozirgi zamon ta’limda "inklyuziv yondashuv" tushunchasi ham muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuvga ko‘ra, har bir bola, uning qobiliyati, qiziqishi va individual xususiyatlari inobatga olinishi lozim. Bunda esa ota-ona va maktabning hamkorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Shuning uchun kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida ota-onalarning faolligi, pedagoglarning maslahati, va o‘zaro ishonchga asoslangan munosabatlar tizimi yaratilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu nazariy asoslar amaliyotda qo‘llanilganda, yosh avlodda ongli kasb tanlashga, ijtimoiy faollikka va mehnatga bo‘lgan ijobiy munosabat shakllanadi.

Kasbga yo‘naltirishda oilaning o‘rni (kengaytirilgan)

Kasb-hunarga yo‘naltirishda oilaning o‘rni beqiyosdir. Zero, oila — bola hayotidagi birinchi va eng muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. U yerda farzand shaxs sifatida shakllanadi, birinchi bor mehnatga bo‘lgan munosabati yuzaga keladi, hayot haqidagi ilk tasavvurlari vujudga keladi. Ota-onalar farzandning qobiliyatlari, qiziqishlari va individual xususiyatlarini eng yaxshi biladigan insonlar sifatida uning kasb tanlash jarayonida samarali maslahatchilar sanaladi.

Oilaning kasbiy yo‘naltirishdagi vazifalari quyidagilardan iborat:

bolada mehnatga hurmat va mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish;

uning qobiliyatlarini erta bosqichda kuzatish va qo‘llab-quvvatlash;

bolaning kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan muhit yaratish;

mutaxassislik tanlashda to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish va maslahat berish.

Pedagogik tadqiqotlar (masalan, J.Abdiyeva, Q.Abdullayev va boshqalar) ko‘rsatishicha, o‘quvchilarning kasb tanlashdagi ongli qarorlari ko‘p hollarda ota-onalar ta’sirida yuzaga keladi. Ammo bu ta’sir ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Masalan, ba’zan ota-onalar o‘z xohishlarini farzandiga majburan yuklashi, yoki o‘zlari to‘g‘ri deb bilgan kasbni tanlatishi natijasida bola o‘z salohiyatini to‘liq namoyon eta olmaydi. Shu sababli, ota-onalarga bola shaxsiy rivojlanishining individual xususiyatlarini hisobga olish muhimligi tushuntirilishi lozim.

Zamonaviy kasblar dunyosi doimiy yangilanib, texnologik rivojlanish bilan bog‘liq kasblar soni ko‘paymoqda. Ota-onalar ana shu o‘zgarishlardan xabardor bo‘lishi, kasblar haqida keng ma’lumotga ega bo‘lishi kerak. Bunday bilim va ko‘nikmalarni oshirish maqsadida

maktablarda ota-onalar uchun maxsus seminarlar, kasbiy yo‘nalishda maslahat kunlari tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, oilaning shaxsiy namuna ko‘rsatishi ham muhim omil hisoblanadi. Agar ota-ona mehnatsevar, o‘z kasbiga sadoqatli, ijobiy munosabatda bo‘lsa, bolada ham shunday munosabat shakllanadi. Oilaning ma’naviy muhiti, muloqot madaniyati, mehnatga va jamiyatga bo‘lgan munosabati bola ongiga singib boradi.

Ayrim davlatlar tajribasida (masalan, Finlyandiya, Germaniya, Yaponiya) oila — maktab — mehnat bozori o‘rtasidagi integratsiyalashgan yondashuv keng qo‘llaniladi. Ushbu modelda ota-onalar nafaqat maslahatchi, balki faol ishtirokchi sifatida kasb tanlash jarayoniga jalb qilinadi. Bunday tajriba yurtimiz uchun ham dolzarbdir.

Maktabda kasbiy yo‘naltirish faoliyati (kengaytirilgan)

Kasb-hunarga yo‘naltirish faoliyati umumta’lim muassasalarida ta’lim-tarbiyaning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim. Zero, har bir o‘quvchida o‘z qobiliyatlarini to‘g‘ri baholash, mehnatga bo‘lgan qiziqishni shakllantirish va kelajakda mehnat bozorida o‘z o‘rnini topishga tayyorlash ta’limning strategik vazifalaridan biridir.

Kasbiy yo‘naltirish faoliyatini samarali tashkil etish uchun quyidagi yo‘nalishlar amalga oshirilishi lozim:

1. Kasbiy diagnostika

Bu jarayonda o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlari aniqlanadi. Buning uchun turli psixodiagnostik testlar (masalan, Xolland modeli, Edvards testlari) va so‘rovnomalardan foydalaniladi. Maktab psixologi va kasbiy maslahatchi ushbu jarayonni tashkil etadi va natijalar asosida individual yondashuv strategiyalari ishlab chiqiladi.

2. Kasblar haqida axborot berish

O‘quvchilarni zamonaviy kasblar, ularning xususiyatlari, mehnat bozoridagi talab darajasi va rivojlanish imkoniyatlari bilan tanishtirish muhim ahamiyatga ega. Bu maqsadda:

kasblar to‘g‘risidagi ma’ruzalar;

interaktiv slayd-prezentatsiyalar;

videofilmlar;

elektron kasbiy platforma va portallardan foydalanish mumkin.

3. Kasbiy uchrashuvlar va mehnat dunyosiga ekskursiyalar

O‘quvchilarni turli sohalarda faoliyat yuritayotgan mutaxassislar bilan uchrashtirish, ularni ish joylariga ekskursiyaga olib borish kasbiy tasavvurni boyitishda katta ahamiyat kasb etadi. Bu kabi tadbirlar orqali o‘quvchi faqat nazariy emas, balki amaliyotda ham kasb mohiyatini his qiladi.

4. Fakultativ kurslar

Maktabda o‘quvchilarning qiziqishlariga qarab ixtisoslashtirilgan to‘garaklar, texnik, ijodiy va kasbiy mahfillar

tashkil etish zarur. Masalan, “Yosh muhandis”, “Kelajak o‘qituvchisi”, “IT-mahorati” kabi to‘garaklar nafaqat kasbiy ko‘nikmalarni shakllantiradi, balki o‘quvchida mas’uliyat, intizom va izlanishga intilishni ham rivojlantiradi.

5. Maslahat va mentorlik tizimi

Har bir o‘quvchiga individual maslahat berish, uning kasbiy yo‘nalishiga mos yo‘nalishda mentor tayinlash foydali tajriba hisoblanadi. Bunda maktab o‘qituvchilari, mutaxassislar yoki oliy ta’lim muassasalari talabalari jalb qilinishi mumkin.

6. Maktabning ichki normativ bazasi

Kasbga yo‘naltirish faoliyatini tizimli tashkil etish uchun har bir maktabda ichki “Kasbiy yo‘naltirish dasturi”, ish rejalari, mas’ul xodimlar va hamkor tashkilotlar ro‘yxati bo‘lishi zarur. Bu hujjatlar faoliyatni rejalashtirish va baholashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Maktabda kasbga yo‘naltirish faoliyati tizimli, manzilli va individual yondashuv asosida tashkil etilganda, o‘quvchi kelajakda mehnat bozori talablariga mos, ongli ravishda kasb tanlagan, faol fuqaro sifatida shakllanadi. Bu esa milliy kadrlar salohiyatini oshirishga, mehnat bozorida muvozanatni ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar / References

1. Abdullayev Q. «Pedagogik mahorat asoslari». – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. Jurayev R.H. «Kasbga yo‘naltirishning pedagogik asoslari». – Toshkent: Fan, 2019.
3. Vigotskiy L.S. «Pedagogicheskaya psixologiya». – Moskva: Pedagogika, 1991.
4. Davidov V.V. «Razvitiye mishleniya uchashixsya v uchebnoy deyatelnosti». – Moskva: Prosvesheniye, 1986.
5. Lebedinskiy V.V. «Vozrastnaya i pedagogicheskaya psixologiya». – Moskva: Akademiya, 2005.
6. Qodirov N. «O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning innovatsion yo‘nalishlari». – Toshkent, 2021.
7. UNESCO. “Career Guidance: A Handbook for Policy Makers”. – Paris: UNESCO Publishing, 2009.